

ВІДГУК

офіційного опонента Венгера Альберта Григоровича, кандидата історичних наук, доцента, завідувача кафедри всесвітньої історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

на дисертаційну роботу Налівайка Андрія Олександровича

«Леонід Беркут: український медієвіст на зламі епох»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань

03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

1. Актуальність теми дослідження. Однією із помітних тенденцій української історіографії є осмислення доробку українських істориків-усесвітників. Як правило, значну увагу вчених привертають історики імперської доби, водночас інтелектуальну спадщину радянських дослідників світової історії вивчено недостатньо. З цієї позиції дослідження життєвого шляху та науково-педагогічного доробку відомого історика-медієвіста Леоніда Беркута виглядає вкрай важливим та своєчасним. Постать Беркута та його інтелектуальна спадщина є своєрідним містком між імперським та ранньорадянським історіописанням. З цього погляду представлена до захисту дисертація викликає особливий інтерес, передусім через те, що автор вивчає досвід особистого життя та академічної творчості у двох зовсім різних, хоч і близьких, епохах. Беркут був одним із небагатьох істориків, яким вдалося зберегти себе у професії та уникнути репресій у ранньорадянську добу.

З огляду на зазначене вище вважаю, що актуальність цього дослідження незаперечна.

2. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому й оформлення.

Структуру та обсяг дисертації визначено метою, завданнями та предметом дослідження, робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та чотирьох додатків. Загальний обсяг становить 243 сторінки друкованого тексту: 11 сторінок — анотація українською та англійською мовами, 2 сторінки — список опублікованих

праць, 192 сторінки основної частини, 26 сторінок — список використаних джерел та літератури, 7 сторінок — додатки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету й основні завдання кваліфікаційної роботи, об'єкт, предмет, хронологічні й територіальні межі, методи дослідження, наукову новизну й особистий внесок здобувача, практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації та публікації теоретичних узагальнень і результатів дослідження, схарактеризовано структуру роботи. У першому розділі «Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження» дисертант висвітлив основні тенденції історіографії досліджуваного питання, описав використану джерельну базу та визначив її вірогідність. У другому розділі «Леонід Миколайович Беркут: етапи життя та творчості» розглянуто основні моменти біографії історика, його академічну кар'єру та основні наукові зацікавлення, визначено його місце в середовищі пізньоімперських та ранньорадянських істориків-медієвістів. У третьому розділі «Л. М. Беркут як фахівець-джерелознавець» проаналізовано внесок історика в розроблення джерелознавчих питань європейського середньовіччя, визначено місце історика у вивченні цього питання в межах імперської та радянської історіографій. У четвертому розділі «Церква і держава, їх взаємодія та протистояння у працях Л. М. Беркута» вивчено інтелектуальну спадщину історика, присвячену непростим взаєминам держави та церкви. У п'ятому розділі «Середньовічне місто в роботах Л. М. Беркута» дослідник аналізує урбаністичну спадщину Л. Беркута й доходить висновку щодо високої наукової цінності робіт історика в цій царині.

Висновки дисертаційної роботи цілком логічні й відповідають меті та завданням.

Список використаних джерел та літератури свідчить про ґрунтовну інформаційну базу дослідження. У своїй роботі А. Налівайко використав 14 архівних справ, 49 опублікованих джерел та 232 позиції літератури.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Дисертація виконана в межах двох фундаментальних науково-дослідних тем кафедри всесвітньої

історії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: «Дослідження інтелектуальної історії Європи (від античності до раннього модерного часу)» (№ 113, номер державної реєстрації 0113U002694, 2013–2017 рр.) та «Європейська політична традиція: теорія та практики (V ст. до н. е. — XVII ст.)» (№ 180, номер державної реєстрації 0118U006477, 2018–2022 рр.).

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків. Наявні у дисертації А. О. Налівайка наукові положення та висновки обґрунтовані та вірогідні. Передусім це стало можливим через використання широкої інформаційної бази: історіографії та джерел. Варто відзначити серйозну джерельну базу дослідження, яка складається з архівних матеріалів та робіт Л. Беркута. Зроблені висновки достовірні, відповідають структурі роботи та її інформаційному насиченню.

5. Основні наукові результати, одержані автором, їхня новизна. Одержані автором дисертації наукові результати самостійні та повністю обґрунтовані, містять наукову новизну, апробовані на українських та міжнародних конференціях. А. О. Налівайко вперше здійснив комплексне дослідження життя та академічного доробку відомого історика-медієвіста Леоніда Беркута. У роботі схарактеризовано основні етапи життя та академічної кар'єри вченого, відзначено чинники, які впливали на становлення історика, визначали вектор академічних досліджень та стратегії адаптації до змін суспільно-політичного життя, уточнено внесок Л. Беркута у вивчення західноєвропейського середньовіччя, охарактеризовано педагогічну діяльність. Важливими науковими результатами є виявлення, систематизація та аналіз історіографічного та джерельного ресурсу роботи.

6. Практичне значення одержаних результатів. Дисертація має практичне значення. Зокрема історіографічна цінність полягає в тому, що ця робота істотно збагатила історіографію європейського середньовіччя й дозволила повернути інтелектуальну спадщину Л. Беркута до академічного простору та використовувати ці здобутки під час викладання курсів з історії європейського середньовіччя. Зокрема, я вже кілька років використовую дослідження

А. О. Налівайка у викладанні студентам історичного факультету Дніпровського національного університету ім. Олесь Гончара курсів «Історія середніх віків», «Історія європейського середньовіччя». Біографічна цінність роботи полягає в тому, що вивчена життєва траєкторія проф. Беркута є оригінальною ілюстрацією до таких більш широких тем, як «історик і влада», «інтелектуал на зламі епох», «вища школа і тоталітаризм». У цьому ракурсі дисертацію можна використовувати під час викладання курсів з історії науки та освіти України та історичної біографістики.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Під час аналізу тексту дисертаційної роботи та публікацій автора порушень академічної доброчесності не виявлено. У роботі відсутні елементи фальсифікації чи фабрикації тексту.

8. Зауваження та рекомендації до дисертації. Істотних зауважень до змісту, структури й оформлення дисертації немає, проте є низка положень, що вимагають пояснень та уточнень. Зокрема:

I. У дослідженні варто було би точніше витлумачити поняття «український медієвіст», адже історик жив і за імперії, і за ранньорадянського часу. Не зовсім зрозуміло, чи сам Л. Беркут уважав себе українським ученим, чи це визначення автора.

II. Виглядає дещо ширшим об'єкт дослідження. Автор визначає його так: «життя та діяльність видатного українського медієвіста Леоніда Беркута» (с. 20), на мій погляд, тлом цієї роботи є пізньоімперська та ранньорадянська медієвістика та медієвісти, тому і об'єкт варто було би визначити, виходячи з цього.

III. Автор визначив нижню хронологічну межу дослідження як початок ХХ ст. (с. 21), хоч логічно було би робити прив'язку до року народження історика, адже робота біографічна, тому роки народження та смерті героя і є межовими, навіть більше: другий розділ автор розпочинає саме з 1879 р., року народження історика (с. 43).

IV. Під час аналізу історіографії авторові варто було би виокремити блоки робіт за хронологічним, географічним та ін. принципами. Як видно з тексту

дисертації, історіографію автор розуміє саме як суму залученої для аналізу літератури у своїй роботі. Через це частина літератури стосується постаті Л. Беркута (с. 24–34), а частина (с. 33–35) належить до професійної медієвістичної літератури, яку автор використовував, вивчаючи роботи Л. Беркута.

V. Для аналізу джерельної бази варто було би скористатися типолого-видовою класифікацією джерел, що дозволило би повніше розкрити її потенціал, а не обмежитися поділом джерел на неопубліковані та опубліковані (с. 35–42).

VI. Під час вивчення доробку Л. Беркута було би важливо відстежити його вплив на подальшу історіографію, те, наскільки інтенсивно його роботи цитували польські, радянські, сучасні українські та ін. історики.

VII. Аналізуючи роботи Л. Беркута, варто було би простежити використану ним сучасну зарубіжну літературу, що стало би лакмусовим папірцем доступності ученого до міжнародного обміну ідеями.

Висловлені зауваження та побажання в жодний спосіб не впливають на позитивне враження від роботи, яка заслуговує на високу оцінку.

8. Висновки щодо дисертаційної роботи. Кваліфікаційна наукова праця Андрія Олександровича Налівайка на тему: «Леонід Беркут: український медієвіст на зламі епох», подана до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю: 032 «Історія та археологія» є актуальною, завершеною науковою працею, що виконана на належному науково-теоретичному рівні з логічним та доступним викладом матеріалу, містить наукові висновки.

Дисертаційна робота А. О. Налівайка повністю відповідає всім нормативним вимогам, передбаченим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами внесеними згідно з постановою КМУ від 21 березня 2022 р. № 341 та «Положенням про здобуття наукового ступеня доктора філософії в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова (нова редакція)»,

затвердженим наказом ректора університету від 29 червня 2022 р. № 38-02.
З огляду на вищезазначене вважаю, що А. О. Налівайко заслуговує на
присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та
археологія».

23 січня 2024 року

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,
доцент, завідувач кафедри всесвітньої
історії Дніпровського національного
університету ім. Олеся Гончара

Альберт ВЕНГЕР

Підпис кандидата історичних наук, доцента,
завідувача кафедри всесвітньої історії А. Г. Венгера

“ЗАСВІДЧУЮ”

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного університету
ім. Олеся Гончара
23 січня 2024 року.

Олег МАРЕНКОВ